

NIEUWSBRIEF 106

Een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge, postbus 16477, 1001 RN Amsterdam

Van het bestuur

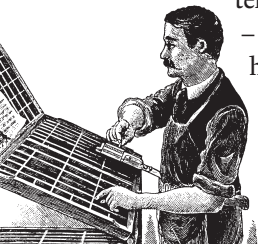
BoekKunstBeurs nadert met rasse schreden

U hebt het al kunnen zien aan het bijgesloten affiche: op 22 en 23 november bruist de Pieterskerk weer van de activiteiten op boek- en drukgebied. Namens het bestuur wil ik Arnold van Kessel en René Treumann van harte bedanken voor en gelukwensen met dit prachtige affiche: 'De Zetter' in volle glorie. Natuurlijk wilt u het affiche in uw verzameling margedrukwerk opnemen, maar nu nog liever even niet: Hang het op! Op een plek die voor veel mensen te zien is. Voor het raam, op uw werk, in de bibliotheek, in de plaatselijke boekhandel. U houdt van boeken – en dus weet u waar mensen die van boeken houden langskomen en het affiche kunnen zien. Als u het affiche ophangt op een voor het publiek toegankelijke plaats, daar een (eventueel digitale) foto van maakt en deze opstuurt naar mij (de secretaris, Bronforel 2, 2318 MD, Leiden, DidM@jmolendijk.com), doet u mee aan de grote verloting met als hoofdprijs een marge-boekenbon van maar liefst 50 euro, te besteden op de BoekKunstBeurs of bij boekhandel Minotaurus.

Natuurlijk willen we ook dat zoveel mogelijk drukkers aan de beurs meedoen en hun werk tonen – en verkopen! Ook zien we graag zoveel mogelijk mensen, of ze nu wel of niet drukken, als bezoeker komen: er is zoveel moois te zien en te koop. Denk niet te snel: wat ik maak is niet goed/bijzonder/mooi/artistiek genoeg. Twee jaar terug had ik de avond voor de beurs mijn allereerste boekje afgemaakt (best nog wel lastig als je het nog nooit gedaan hebt, die cahiersteek), en heb ik met heel veel plezier met dat ene boekje op de markt gestaan. Je krijgt veel commentaar – meestal opbouwend – op je werk, en als je het een beetje weet te presenteren, verkoop je ook nog wel wat: op de beurs heb ik toen zo'n 15 boekjes verkocht en geruild. Maar ook voor de bezoekers is het een fantastisch evenement.

Een greep uit de activiteiten:

- uw collega-drukkers presenteren zich met hun werk, evenals een groot aantal boekbinders en kalligrafen,
- er zijn veel materialen te koop: letters, papier, gereedschappen, bijzondere omslagpapieren, vakliteratuur enzovoorts,
- er zijn demonstraties van papierscheppen, marmeren, boekdrukken, letterzetten, boekbinden,
- er is een steenhouwer die (staande bovenop de grafstenen) laat zien hoe hij 'letters zet' in marmer,
- op zaterdagmiddag na afloop van de beurs is er weer een borrel,

- op zondagmorgen om 10 uur is de jaarlijkse ‘Algemene Contribuanten Vergadering’ waar het bestuur op haar geheel eigen wijze verslag doet over het afgelopen stichtingsjaar,
- er zijn workshops voor kinderen ‘maak je eigen boekje’, dus uw (klein-)kinderen kunnen gewoon mee
- en er gebeurt nog veel meer waarover we nog niet al te veel kunnen zeggen.

Wel kan ik nu al zeggen dat het een voor boekliefhebbers niet te missen evenement zal worden. Dus, als u drukt: geef u op voor een hele of desnoods een halve tafel. Ook als u niet drukt, druk u dan niet – maar kom op 22 en 23 november naar de Pieterskerk in Leiden.

De volgende personen hebben zich tot nu toe opgegeven voor de Boekkunstbeurs: Phidias, Linopers, Uigeverij Kairos, De Beuk, Enkidu-Press, Magde Lagerwerf, Hana, Atelier de Zwaluw, Saskia de boer, De Uitvreter, Museum Plantijn, Myosotis Pers, Atelier It Plein 19, De Vier Seizoenen, In de Bonnefant, Alembic Press, Avalon Pers, De Klaproos, Stichting Lettergieten, Mikados Pers, Pastei, Ser Prop, Statenhofpers, Boekwinkel Minotaurus, Atalanta, Kopwit, De Grafiekdrukkerij.

Indien u zich nog niet heeft opgegeven, kunt u dat nog doen bij de voorzitter, Jan Keijser, Leidse Slootweg 4, 2481 KH Woubrugge (gkjeiser@cs.com).

Jan Molendijk

Tiele-Stichting

Sinds haar oprichting in 1953 heeft de Tiele-Stichting jaarlijks lezingen georganiseerd en twee bijzondere leerstoelen in het leven geroepen.

Met ingang van 2003 heeft zij haar doelstelling aanzienlijk uitgebreid. Daartoe heeft zij een samenwerkingsverband tot stand gebracht waarin vrijwel alle wetenschappelijk en marktgeleide organisaties en instellingen rond het boek zijn vertegenwoordigd.

Zij wil een coördinerende en stimulerende functie gaan vervullen op het terrein van het boekwetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Daarbij beoogt zij een gebundelde aanpak van alle sectoren van de boekenwereld, bibliotheken, archieven en musea, tot marktgerichte instellingen en bedrijven als drukkerijen, uitgeverijen en boekhandels. Zij wil dit onder meer bewerkstelligen door middel van leerstoelen, het entameren van projecten, het werven van fondsen voor onderzoek, onderwijs en publicaties op het gebied van de boekwetenschap.

U zult begrijpen dat het bestuur, deze doelstelling lenend, zich direct heeft aan-

gesloten. Wat is het niet prachtig dat eindelijk aan alle versnippering een einde is gekomen. Wie weet kan de Tiele-Stichting een doorslaggevende rol spelen om bij voorbeeld eindelijk eens te komen tot één groot landelijk grafisch museum. Niet alleen de nieuwe doelstelling, maar zeker ook het feit dat de nieuwe voorzitter Laurens van Krevelen is, wekt grote verwachtingen.

Wij houden u op de hoogte.

Jan Keijser

Boekenmarkt Woudrichem – een verslag ter plaatse

In het verleden schijnt er een sterke traditie te hebben bestaan van het bezoeken van boekenmarkten door margedrukkers. De laatste jaren is dat wat verflauwd, maar toen begin dit jaar een verzoek bij het bestuur binnenkwam om op de literaire boekenmarkt in het mooie plaatsje Woudrichem acte de présence te geven, wilden we het weer eens proberen.

Oproepen in de Nieuwsbrief en op de website leverden uiteindelijk buiten het bestuur één margedrukker op die zin had en ook tijd had om naar Woudrichem te komen. Wij hadden richting de organisatie in Woudrichem toegezegd met vijf à zes mensen te komen, en dat betekende dat de meerderheid van uw bestuurders ook op 13 november in Woudrichem was.

Niet dat we daar spijt van hebben, absoluut niet. Het was beslist de moeite waard. Een verslag ter plaatse.

Het is zeven uur in de ochtend als mijn wekker gaat. Een half uur vroeger dan gewoonlijk door de week – en het is nog wel zaterdag. Snel sta ik op, maak mijn toilet, ontbijt en laad de auto in: enkele dozen met oude bulletins en bibliografieën (we hebben er nog genoeg voor de liefhebbers), wat zelfgedrukte spullen voor de verkoop en om te laten zien, en een kleine hand-degelpers. Deze Adana is van Marja Scholtens, en is net weer helemaal gesteld en schoongemaakt door het technisch netwerk. Bijna zonde om er weer inkt op te gaan smeren, maar we willen ook iets van het drukken zelf laten zien.

In Delft staat Marja al bij haar atelier te wachten. Zij heeft ook nog wat spullen mee, maar alles past goed in de auto. Door het op zaterdag ontbreken van verkeer zijn we via Rotterdam en Gorinchem snel bij de afslag die we volgens de beschrijving moeten hebben. Dan houdt het op met de wegwijzers: op gevoel rijden we over piepkleine weggetjes naar het mooie stadje Woudrichem – onderweg moordlustige jagers met getrokken geweren ontwijkend.

In Woudrichem aangekomen kunnen we met de auto vlak bij de kerk komen, en met behulp van een meegebracht karretje staat alles zo binnen. Binnen staan een

viertal marktkramen, waarvan ik er met Marja en met Jan Keijser drie in gebruik neem. Alles een beetje breeduit presenteren: boekjes, bulletins, de pers, wat posters. Marja heeft ook nog een zelfbedrukt T-shirt meegenomen, en ik heb er een aan... De vierde kraam wordt snel gevuld door John Cornelisse. Hij is uit Phillipine gekomen met een aantal kasten zelfgegoten letter, en gaat rustig verder aan het zetten van het toneelstuk *Vorstenschool* van Multatuli. Een zeer ambitieus project, en bij uitstek geschikt om de bezoekers te laten realiseren wat voor een 'monnikenwerk' het letterzetten vroeger geweest is.

Marja heeft inmiddels de Adana in gebruik genomen. Ze heeft een gedicht van Emily Dickinson gezet, wat ze gedurende de dag steeds op kaarten drukt om nieuwsgierigen te laten zien hoe dat drukken nou in zijn werk gaat. Eigenlijk heel simpel allemaal, maar als je het ziet, wordt het toch een stuk duidelijker. Een nadeel heeft het wel: de kaarten zijn nog een beetje nat als mensen ze meenemen, dus ik zit steeds met argusogen te kijken of mensen niet mijn mooie nieuwe boekje bezoedelen met inkt handen. Het valt mee.

Want dat is – voor mij – deze boekenmarkt ook: de eerste confrontatie met het publiek van mijn nieuwe boekje. *Het Paard Zonder Staart* is een kinderboekje geschreven door mijn broer Harry en geïllustreerd door een oom van zijn vrouw – een echt familieproject dus. De opbrengst is voor het goede doel. Bezoekers die het boekje oppakken en inkijken zijn over het algemeen positief, al merk ik dat ze de prijs van € 13 stevig vinden. Toch verkoop ik er één op de markt. En daarnaast verkoop ik nog een plano van een gedicht van Vestdijk waar ik zelf een lino bij gesneden heb. Die plano heb ik op een workshop bij Marja gemaakt, dus zij blij, ik blij. Twee lichtelijk bizarre voorvallen deze dag: al om een uur of tien komt er een keurige mevrouw (type 'refo') bij de kraam van Marja langs en zegt: 'Weet u niet dat er geschreven staat "Gij zult in het huis des Heren geen handel drijven"?' Vervolgens loopt ze naar de koffiestand aan de overkant en koopt daar een kop koffie – is dat dan geen handel? En dan was er die man die zich uitgebreid een prachtig boek liet tonen met 26 prenten, waar Marja een halfjaar aan gewerkt heeft. Er ligt een kaartje bij: 450 euro. Hij zegt 'Doe er maar een' en trekt een 10-euro-biljet uit zijn zak. Hij dacht dat het 4,50 kostte. Zo zie je maar dat prijsstelling een uiterst subjectief gegeven blijft.

Maar verkoop is niet het enige doel vandaag: we werven ook contribuanten en trachten mensen te bewegen in november naar de BoekKunstBeurs in de Pieterskerk te komen. Het helpt daarbij dat de prachtige affiches van Arnold van Kessel en René Treumann klaar zijn. Alex Barbaix komt namelijk ook nog een paar uurtjes langs en heeft de affiches meegenomen. Altijd gezellig.

Gezellig is ook dat er in de ruimte waar wij staan naast de koffiestand muziek

gemaakt wordt: piano, fluit en zang. Af en toe waaien ook stukjes orgelmuziek binnen. Er zijn minder prettige manieren om een zaterdag door te brengen.

Daarnaast is het altijd leuk om mensen die niet zoveel van zeg maar ‘ambachtelijk drukken’ weten er over te vertellen. Het valt op dat mensen die echt geïnteresseerd zijn allemaal zelf of via een familielid dicht op de grafische industrie gezeten hebben. Er blijven ook altijd mensen die het bijzondere ervan echt niet snappen, maar dat lijkt me inherent aan een algemene boekenmarkt.

Na vieren pakken we de boel weer in en rijden we terug. Als we één of een paar mensen hebben kunnen laten kennismaken met het genoegen van drukken en ‘boekjes maken’ heeft deze dag beslist zin gehad.

Jan Molendijk

Gutenberg's Adana

Wie kent ze niet, de kleine degelpersjes die in verschillende typen jarenlang gefabriceerd werden door Adana Ltd in Twickenham (Londen)? De firma werd in 1922 opgericht door D.A. Aspinall en leverde kleine degelpersen en drukkersmaterialen, van (Monotype) letter en ornamenten tot clichés voor alle gelegenheden, inkt en alles voor de handzetter. Ook in Nederland is nog een aantal Adana-degels in het bezit van Margedrukkers; *Tot de laatste bout* (uitgave 2000) toont de lijst met eigenaren van een Five-Three of een Eight-Five, een enkele no.2 High Speed (alle drie verticale degelpersjes) en een H/Q (de horizontale ‘hand quarto’).

In Engeland waren deze persjes veel in gebruik bij amateur-drukkers. In de jaren zestig van de vorige eeuw, toen in het graafschap Leicestershire een opvallende hoeveelheid ‘private presses’ actief was, leek het er zelfs op dat de Adana het enige type pers was dat door amateurs werd gebruikt. Bij de Private Libraries Association begon men zelfs te vermoeden dat in heel Leicestershire slechts één Adana Hand Quarto aanwezig was die van dorp naar dorp vervoerd werd, en die het bezit was van Rigby Graham. De pers, die door Graham onder andere voor de Pandora Press en de Cog Press is gebruikt, rust nu uit in Banholt.

In 1969 werd een kleine tentoonstelling gehouden in Leicester, gewijd aan drukwerk uit de omgeving. De meeste aandacht, van de drukkers tenminste, ging uit naar de pers die getoond werd door

Lynn F. Taylor, een tekenleraar in Melton Mowbray. Taylor had een Adana Hand Quarto gezien by Duine Campbell van de Black Knight Press, en besloot daarop zijn eigen pers te bouwen, van glas en hout. Hij wilde zijn drukkerij de Sow's Ear Press noemen, maar op aandrang van zijn vrouw werd het de Silk Purse Press (you can't make a silk purse out of a sow's ear: (ongeveer) je kunt niet voor een dubbeltje op de eerste rang zitten). Er werden een boekje en enkele kaarten op de pers gedrukt, waarna Taylor's belangstelling voor het drukken voorbij was; wel nam hij zich voor nu een glazen snijmachine te gaan bouwen – waar nooit meer iets van vernomen is.

Iets van de activiteiten in Leicestershire staat beschreven in *The Private Press in Leicestershire* van Ann Morris. Het boek is hoogst onnauwkeurig en incompleet, zodat Derek Deadman in Leicester enkele jaren geleden besloot een nieuwe editie te schrijven. Dit nog onuitgegeven werk is ondertussen zo omvangrijk dat er geen enkel verband meer bestaat met het boek van Morris. Er is sprake van dat het werk zal worden uitgegeven door Graham Moss van de Incline Press in Oldham. Deadman besloot bovendien iedere drukker die in zijn boek voorkomt op te zoeken om uit de eerste hand te horen wat de pers, private press of schoolpers, kunstgalerie of kleine uitgeverij, geproduceerd had. Bij Lynn F. Taylor kwam bovendien de 'glazen pers' tevoorschijn, jarenlang niet meer gebruikt, maar nog steeds goed voor gelach en verbazing. Het primitieve instrument werd direct omgedoopt tot 'Gutenberg's Adana'.

De werking is in essentie die van een Adana Hand Quarto: de degel scharniert over het bed, de druk wordt uitgevoerd met een hefboom. Maar waar bij de Adana de kracht wordt uitgeoefend door de hefboom tegen een beugel af te zetten, zit bij deze pers de hefboom vast aan de beugel, die zelf wegklapbaar is. De druk is alleen verstelbaar door middel van de legger. Het bed bestaat uit een centimeterdikke glazen plaat (32 × 27 cm) en de degel uit hetzelfde materiaal, versterkt met hout. Achter het bed bevond zich een derde glasplaat als inktplaat; het ininkten gebeurde met een handrol. Op de foto's is duidelijk te zien dat de pers voor een dubbeltje is gebouwd: brandhout, wrakhout, roestige scharnieren; ergens op de degel zit een leren lus – maar waarvoor? En die hefboom... Is het een stoelpoot, een tafelpoot, een armleuning? En kan je er mee drukken? Ondertussen is er een 'broadsheet', gedrukt door de Aardvark Press

Leicester op Gutenberg's Adana voor het 10e Oak Knoll Fest op 3-5 oktober 2003.

Gutenberg's Adana, teruggevonden na dertig jaar, zou nog gelijk aan het begin van 2003 naar het stort verbanen zijn. Derek Deadman heeft dit voorlopig weten te voorkomen, en zo is het gedrocht slechts verbannen naar Banholt waar het ook in de weg staat. Maar is het geen museumstuk?

Hans van Eijk

Bob Richardson: *The Adana Connection* (London, British Printing Society, 1997)

Alan Brignull: *Adanaland; A Cinderella Kingdom* (The Private Library, 5th series, volume 5 no.2)

Ann Morris: *The Private Press in Leicestershire* (Loughborough, Plough Press, 1976)

Derek Deadman: *Leicestershire Private Press Books, Broadsheets and Ephemera* (in voorbereiding)

Oak Knoll Books: www.oakknoll.com/fest/home.html

Mooi Marginaal

Met ingang van najaar 2004 zullen in Haarlem onder de titel Mooi Marginaal tweemaal de mooiste biblioefiele en marginale drukwerken worden uitgekozen en tentoongesteld. Mooi Marginaal is een initiatief van het genootschap Het Beschreven Blad te Haarlem en heeft als doel het bevorderen van de belangstelling voor kleinschalige uitgaven van het gedrukte woord. Daartoe is een organiserend comité in het leven geroepen, dat bestaat uit Dick Jalink, Bubb Kuyper, Arie Lenoir, Nop Maas en Margreeth Pop-Jansen. Het project is ondergebracht bij de Stichting Haarlem Boekenstad te Haarlem.

De jury zal maximaal vijftig drukwerken selecteren. Ze zal daarbij het hele scala van marginale drukwerken, zowel met oude als met moderne technieken vervaardigd, in ogenschouw nemen: van plano's en gelegenheidsuitgaafjes tot en met prestigieuze boekwerken. De uitverkoren drukwerken worden bekend gemaakt tijdens een feestelijke bijeenkomst in de Gravenzaal van het Haarlemse stadhuis. Vervolgens worden ze in Haarlem (en mogelijk elders) tentoongesteld. Bij de expositie verschijnt een catalogus waarin het juryrapport is opgenomen en waarin de bekroonde drukwerken worden afgebeeld.

Iedere margedrukker kan zijn productie uit 2002 en 2003 in enkelvoud opsturen naar het secretariaat van Mooi Marginaal. De inzendingen dienen vergezeld te gaan van een beschrijvingsformulier. De inzendtermijn sluit op 31 januari 2004.

Na de jurering en eventuele tentoonstelling worden de drukwerken teruggestuurd aan de inzenders. In aanmerking komen zelf vervaardigde uitgaven met een oplage van maximaal 200 exemplaren.

Het complete reglement en beschrijvingsformulieren zijn bij het secretariaat verkrijgbaar (Jansweg 39, 2011 KM Haarlem). Ze zijn ook beschikbaar op de website van Mooi Marginaal www.mooimarginaal.nl

Kleine attenties onderhouden de vriendschap – het plezierdrukwerk van Kees Baart

Voor de tachtigste verjaardag van kunstenaar/drukker Frans de Jong maakte Kees Baart (*1931) twee jaar geleden een in negen kleuren gedrukte prentbriefkaart. Rond de woorden ‘Allemachtig, Frans de Jong is tachtig’ dansen de cijfers 8 en o een sierlijk ballet. Een klein, maar passend huldeblijk voor een lichtvoetig kunstenaar die aan de drukpers al meer dan een halve eeuw het avontuur zoekt. Op de adreszijde van de kaart plaatste Baart een tekstje van De Jong: ‘als alles mag / mag ik ook / lekker vette letters drukken / mijn eigen woorden / met pikzwarte inkt op fijn karton / mag ik ook stansen, rillen, / ritsen / met plezier’.

Een motto dat Baart uit het hart moet zijn gegrepen. Net als De Jong heeft hij als drukker zijn eigen wereld geschapen. Een koninkrijk waarin hij zelf de regels bepaalt. Waar hij zijn eigen woorden en beelden kiest, en zelf besluit hoe hij deze vorm zal geven. Hij is een eigengereide drukkersbaas en uitgever. Een drukker die het spel met letterbak en drukpers speelt om zijn hart te luchten, uit vriendschap, en, bovenal, om zijn eigen plezier met zoveel mogelijk anderen te kunnen delen. Kees Baarts belangstelling voor het ambachtelijk drukken dateert van 1974. Als hoofd van een openbare lagere school in Hoofddorp bezocht hij in Rouen een congres van de Mouvement Freinet, een beweging die staat voor vernieuwend onderwijs op basis van de door Célestin Freinet ontwikkelde pedagogie. In het Freinet-onderwijs staan de meningen en ervaringen van de kinderen centraal. Een belangrijk hulpmiddel om deze ervaringen met anderen te delen is de drukpers. Baart raakt onder de indruk en zoekt met zijn school aansluiting bij de Franse onderwijsbeweging. Als in alle klassen eenmaal drukpersen staan, koopt hij in 1975 zelf ook twee proefpersen, die hij plaatst in het schuurtje achter zijn huis. Op school drukt hij met de leerlingen affiches over bezuinigingen bij de schoolbibliotheek, het opheffen van de gemeenschappelijke instructietuin en het doodknuppelen van zeehondjes. Ook thuis, in drukkerij 't Schuurtje, ligt de nadruk op maatschappelijke relevantie. Zijn eerste uitgave is een affiche met een tekst uit een

oud kookboek van Martine Wittop Koning: ‘Alles, wat in deze tijden wordt uitgegeven aan overbodige weelde, is geld dat we ontrukken aan hen, die armoede lijden; en ieder van ons, die wat meer bezit dan het hoognoodige, kan op het een of ander punt bezuinigen.’

Vormgeven aan zijn kwaadheid is voor Baart vaak een reden om aan de pers te gaan staan. Met grote houten biljetletters drukt hij tientallen boze affiches. Vele organisaties, van de Rooie Vrouwen tot de Stichting Mensen Zonder Betaald Werk, weten de weg naar 't Schuurtje te vinden. Maar ook zonder opdrachtgever klimt de drukkersbaas op de barricade. Zo kan de benarde positie van homoseksuele onderwijzers op christelijke scholen aanleiding zijn voor een affiche. Of de dubieuze, nieuwe sponsor van de plaatselijke basketbalvereniging. Of het zwabberende kernwapenstandpunt van de PvdA, volgens een later door Baart gedrukte sticker ook wel de Partij voor de Aandeelhouders.

De oplage van zijn affiches is hooguit zo'n dertig exemplaren, maar soms worden de affiches door derden gekopieerd en in offsetdruk verder verspreid. De illustraties, vaak geknipt uit vinyl wandbekleding, zijn net als de teksten meestal van eigen hand. Baart weet zijn engagement heel direct en met veel sarcasme te verwoorden. Als een wethouder uit Hilversum de tekorten van de gemeente wil aanzuiveren door een Mondriaan uit de stadscollectie te verkopen, geeft hij lucht aan zijn verontwaardiging met de tekst: ‘Behoort het verpatsen van een Mondriaan tot de grote of de kleine criminaliteit?’ Met het oog op ouders die klagen dat hun kinderen op school zoveel moeten, drukt hij een affiche voor de lerarenkamer: ‘De rechten van het kind worden niet vergroot door het de plichten uit handen te nemen.’ Soms voorkomt een komische noot dat zijn aanklachten bezwijken onder hun eigen gewicht. Zo staat in het colofon van een uit 1981 daterend drukwerk tegen kernwapens: ‘Deze uitgave werd mogelijk door een subsidie uit Moskou.’ Drukkerij 't Schuurtje komt niet uit de lucht vallen. In het laatste kwart van de vorige eeuw vindt een ongekende typografische omwenteling plaats. In een paar decennia verandert in de grafische industrie meer dan in de twee eeuwen daarvoor. In hoog tempo maakt de hoogdruktechniek plaats voor computergestuurde offsetdruk. De oude persen worden massaal verschroot. Maar in Nederland houden ongeveer honderd particulieren het drukprocédé met losse loden letters in stand. Voor niets of voor de oud-ijzerprijs nemen zij de afgedankte inboedel van drukkerijen over. De meeste amateur-drukkers sluiten zich net als Baart aan bij de in 1975 opgerichte Stichting Drukwerk in de Marge. De uitgangspunten van de margedrukkers lopen sterk uiteen. Sommige private presses willen vooral het ambacht instandhouden en leggen zich toe op

technisch meesterschap. Andere drukkers koesteren literaire aspiraties en werken aan een kwalitatief hoogstaand fonds. In beide categorieën hoort Kees Baart niet thuis. Een meesterdrukker is hij niet en wil hij evenmin worden. De eerste jaren rijdt hij zeker twee letterkorpsen aan gort, en drukt hij vaak te vet en met te veel 'moet'. Pas de afgelopen vier jaar krijgt hij, dankzij bijscholing van collega-margedrukker Gerard Post van der Molen, de techniek beter in de vingers. Maar nog altijd is hij geen fijngevoelig zetter die met vloeipapiertjes op zoek gaat naar de perfecte spatiëring. En als schoon- en weerdruk bij zijn drukwerk precies op elkaar vallen – in sommige kringen een belangrijk kwaliteitscriterium – heeft het toeval zeker ook een rol gespeeld. Eindeloos wurmen aan een technisch volmaakte uitvoering vindt Baart verspilde moeite. Waarom drie kwartier besteden aan een pietluttigheid? In die tijd kan hij drie andere dingen maken.

Baart heeft uitgaven gemaakt met werk van vooraanstaande schrijvers en dichters als Gerrit Achterberg, Bertold Brecht en Martinus Nijhoff. Maar net zo lief drukt hij teksten van vrienden en kennissen, of de aforismen van zijn overleden Tante Jo. Ook laat hij zich eenvoudig strikken voor geboortekaartjes, verhuisberichten en uitnodigingen – in 't Schuurtje zijn vele vriendendiensten bewezen. Bibliofilele fijnproeverij is hem in elk geval vreemd. Verwacht van Baart geen bundeltje met drie ongepubliceerde verzen van Gerrit Komrij, gedrukt op handgeschept papier, en gebonden in halfleer met perkament. Met margedrukkers die voor veel geld bibliofilelerig drukwerk te koop aanbieden, voelt hij geen verwantschap. Dat drukken een tamelijk kostbare liefhebberij is, vormt voor zulk gedrag geen excuus. Om te kunnen zeevissen, stelt Baart, heb je een dure hengel nodig.

Met kromme tenen loopt hij weleens over de zogenoemde margemarkten waar collega-drukkers hun huisvljijt te koop aanbieden. Hoofdschuddend luistert hij naar hun gemopper als ze aan het eind van een marktdag slechts drie dichtbundeltjes à 17,50 euro hebben verkocht. Voor Baart is het een schrikbeeld. Zelf geeft hij zijn drukwerk liever weg. Alleen voor affiches vraagt hij soms een kleinigheid voor het goede doel. Het leuke van cadeau doen, legt hij uit, is dat je vaak wat terugkrijgt. Bovendien ontmoet hij door zijn vrijgeveige houding veel leuke mensen. Drukken is communiceren, zegt Baart, en door weg te geven bereik je de meeste mensen. Die instelling probeert hij ook uit te dragen binnen de Stichting Drukwerk in de Marge en bij Corps 8, het gelegenheidsverband van acht beginnende en ervaren margedrukkers waar hij deel van uitmaakt. Hij is mede-initiatiefnemer van diverse groepsprojecten van beide drukkersverbanden. Zoals het dit jaar verschenen *Hornbook*, een boekwerk waaraan zesentwintig margedrukkers belangeloos meewerkten. De opbrengst van bijna 10.000 euro was in zijn geheel bestemd voor een reddingsoperatie van de door inktvraat bedreigde collectie van de Zeeuwse Biblio-

theek in Middelburg. De meeste margedrukkers zijn pure individualisten, zegt Baart. Maar dankzij de groepsprojecten ontdekken sommigen dat drukken ook een gezelschapsspel kan zijn.

Veel margedrukkers stellen zich dienstbaar op tegenover het werk van een auteur. Ze onthouden zich van zelfexpressie en wagen zich slechts bij uitzondering aan experimenten.

Alles staat in dienst van de leesbaarheid van de tekst. In het drukkersuniversum van Baart zijn regels en voorschriften weinig waard. Ingetogenheid is hem meestal vreemd en gretig verkent hij de grenzen. Zo drukt hij op behangpapier, op koffiefilters, op de onbedrukte zijde van restantpartijen papier. Of hij scheidt zelf papier, gemaakt van de dienstenvellen van de Gemeente Haarlemmermeer. Hij probeert of je een doorgesneden rode kool kunt afdrukken, haalt een oude onderjurk of droogbloemen door de pers, is een enthousiast hergebruiker van clichés uit de jaren vijftig, en is zelfs eens verliefd geworden op het ribbelprofiel van Hema-schoenzolen. Het drukwerk van 't Schuurtje ademt vrijheid en elan. En het geeft sterke voorbeelden van een tijd waarin politiek en maatschappelijk engagement een sterkere basis hadden dan nu.

't Schuurtje is zeker met zijn tijd meegegaan. Zoals in het Freinet-onderwijs de drukpers het afgelopen decennium is ingehaald door de moderne 'drukkers', de personal computer plus printer, zo heeft ook Kees Baart de moderne techniek omarmd. Naast de gestage stroom druksels die van zijn persen blijft rollen, ontpopt Baart zich na zijn pensionering als een behendig desktoppublisher. Zo heeft hij voor de betrokkenen bij het restauratieproject ten bate van de Zeeuwse Bibliotheek de *Opregte Hornbookse Courant* gemaakt, een gefotokopieerd krantje. En na voltooiing van dat project zijn deze zomer de eerste nummers van de *Ermelo Expres* verschenen. In dit 'Onregelmatig nieuwsbulletin van landgoed La Boîte à Coudre' bericht 'houtvester' Baart over de avonturen die hij met zijn 'jonkvrouw' beleeft in hun Veluwe vakantiehuis. Ook dit bulletin is een kenmerkende Baart-uitgave. Het eerste nummer is gefotokopieerd op de onbedrukte zijde van het briefpapier van een congres voor hersenonderzoekers. Maar typerender is het plezier dat van de drie pagina's dikke krantjes afstraalt. Zelfs vanaf zijn vakantieadres kan de drukker het niet laten. Ongevraagd maakt hij tien familieleden en vrienden abonnee van zijn huisperiodiek. Een gebaar waar de directeur van 't Schuurtje zelf in elk geval van geniet. Want gedeelde lol is dubbele lol. En, zoals zijn Tante Jo al zei in een van de eerste boekuitgaven van 't Schuurtje: Kleine attenties onderhouden de vriendschap. Kees Baart is een plezierdrukker pur sang.

Arjen Ribbens

Op 27 september had Kees Baart een dagexpositie in Rotterdam. Deze tekst is afkomstig van de fraaie uitnodiging.

Mainzer Minipressen-Messe

In juni 2003 werd in Mainz de tweejaarlijkse Minipressen Messe gehouden. Dit was een goede aanleiding om ook eens een bezoek te brengen aan het Gutenberg Museum, het Klingspor Museum in Offenbach en het Haus für Industriekultur in Darmstadt.

De nu al weer voor de 17e maal gehouden boekenmarkt duurt vier dagen en is ondergebracht in twee grote tenten op de kade langs de Rijn. Een imposante plek, maar niet zonder nadelen. Het was binnen bloedheet en na een stortbui zat een deel van de standhouders enige tijd enkeldiep in het water. Er is een groot verschil tussen onze jaarlijkse Boekkunstbeurs in de Pieterskerk te Leiden (dit jaar op 22 en 23 november) en de Mainzer beurs. Daar veel kleine alternatieve uitgevers en vervaardigers van kunstenaarsboeken, bij ons veel meer aandacht voor goedverzorgde en interessante teksten. En natuurlijk de zo vruchtbare en plezierige samenwerking van margedrukkers en boekbinders.

Een nog groter verschil is er tussen de grafische musea in Duitsland en Nederland. In een straal van 45 km rond Mainz zijn drie prachtige musea, waar in Nederland versnippering en marginalisering de boventoon voert.

Het Gutenberg Museum bevat een schat aan antieke persen en boeken. Er is een uitstekend geoutilleerde grafische werkplaats waar vooral schoolklassen telkens in een paar uur, onder inspirerende leiding, drukwerk vervaardigen. In de werkplaats worden ook tentoonstellingen georganiseerd.

Het Klingspor Museum was helaas, op een bovenzaaltje met prenten na, wegens verbouwing gesloten.

Een openbaring was het *Haus für Industriekultur* in Darmstadt. Gevestigd in een art nouveau fabriekscomplex zijn vier verdiepingen volgepakt met een schat aan grafische machines. Opzet is om aan de hand hiervan te tonen hoe gewerkt werd tot de komst van de elektronische media.

Hoog-, vlak- en diepdruk wordt getoond evenals het gieten van letter door de eeuwen heen; er is een complete boekbinderij en ga zo maar door. Er is een immense verdieping met rijen gietmachines en een onvoorstelbare collectie matrijzen. Daar is de lettergieterij Gerstenberg gevestigd, een van de laatste plekken op de wereld waar nog handletter wordt gegoten. Maar ook daar, evenals bij de Stichting Lettergieten in Westzaan, de zorgelijke toestand dat de productie drijft op een handjevol oudere specialisten. Over prijzen wordt wat afhoudend gedaan, maar een bezoekje aan hun internetsite: www.schriftenservice-d-stempel.de leert het volgende. De prijs per kilo neemt af naarmate het corps groter wordt, aflopend van zo'n € 80 voor corps 8 en kleiner en € 75 voor de corpsen 9-12. De Stichting Lettergieten vraagt voor ver-

gelijkbaar gietsel € 25 per kilo; aanzienlijk goedkoper dus. En voor alle duidelijkheid, zowel in Mainz als in Westzaan wordt uitsluitend gegoten in harde legering. Naast het verschil in prijs is er natuurlijk verschil in de keuze aan lettertypen. En daar heeft Westzaan het voordeel een Monotype Museum te zijn, waar in de loop der jaren een schat aan matrijzenbezit is opgebouwd.

Het voornemen bestaat om over twee jaar met de Stichting Drukwerk in de Marge op de Minipressen-Messe in Mainz een stand te bemannen.

Jan Keijser

Oproepen en mededelingen

Klein, kleiner, kleinst

Piepklein zijn ze, de boeken van uitgeverij Catharijne Press Miniature Books. Met een gemiddelde grootte van 42 mm breed en 63 mm hoog meten ze nauwelijks meer dan een flink lucifersdoosje. Het zijn echte juweeltjes: mooi papier en drukwerk (veelal verzorgd door Joh. Enschedé), fraaie typografie. Vaak zijn ze voorzien van een originele miniatuur houtgravure. Met chirurgische precisie en eindeloos veel geduld worden ze met de hand gebonden. Alle boeken zijn genummerd en verschijnen in een oplage van ca. 150-200 exemplaren.

Nederland kent slechts enkele verzamelaars van miniatuurboeken. De meeste boeken van de Catharijne Press verdwijnen over de grens. Naar de Verenigde Staten vooral, maar ook in Groot-Brittannië en Japan zijn veel liefhebbers.

De Catharijne Press is niet alleen een uitgeverij, maar ook een verzendantiquariaat gespecialiseerd in de in- en verkoop van miniatuurboeken. Het antiquariaat is uitsluitend op afspraak te bezoeken. De hele winkelvoorraad, alle boekjes zorgvuldig verpakt in postzegelzakjes, past in een paar schoenendozen. Een- à tweemaal per jaar geeft de Catharijne Press een catalogus uit en vervolgens worden vanuit Nederland kleine pakketjes over de hele wereld verzonden.

De catalogus bevat zo'n 300 miniatuurboeken van uitgeverijen over de gehele wereld, met name Nederland, Duitsland, Groot-Brittannië, de Verenigde Staten en Hongarije. Dat laatste land staat bij kenners hoog aangeschreven vanwege de uitstekende kwaliteit van de miniatuurboeken die er worden gemaakt. In de catalogus is een speciale plaats ingeruimd voor micro-miniaturen, boeken op poppenhuisformaat. Geen blanco boekjes of met behulp van een kopieerapparaat verkleinde exemplaren, maar echte gedrukte boeken. Sommige bevatten zelfs met de hand ingekleurde illustraties. Een aquarel gemaakt met een minuscuul penseeltje.

De Catharijne Press, 20 jaar geleden opgericht door Guus en Luce Thurkow in Utrecht, is onlangs overgenomen door Trijnie Duut en Gerjan Heij en is nu gevestigd in Velp, Gelderland. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

Catharijne Press Miniature Books, Trijnie Duut & Gerjan Heij, Evertsenlaan 5a, 6881 GA Velp (Gld.), e-mail: catharijnepress@tiscali.nl, tel. 026-327 31 27, fax 026-327 31 26

Prijs

Wij feliciteren Geert van Daal (Fine Bindings, Atelier De Distelkamp BV) van ganser harte met het winnen van twee prijzen in Engeland. Voor zijn band rond het boek 'Het Nederlandse bankbiljet 1814-2002' verwerf hij bij de International Competition 2003 van de Society of Bookbinders in de categorie Fine Binding, de eerste prijs en tevens de International Award for 'Best Finisher'.

In memoriam Jan van Gijn

Op zaterdag 30 augustus jl. is in Breda Jan van Gijn overleden. Sinds 1990 was Jan lid van de Stichting Drukwerk in de Marge, in het begin nog onder zijn eigen naam, later onder die van zijn Thuis Pers. Jan was een groot liefhebber van mooie boeken en prenten, maar hij was ook een man die graag met zijn handen werkte. Daarom bekwaamde hij zich in de jaren tachtig in het Centrum voor Beeldende Kunst De Beeldenaar in Breda in het hoog- en diepdrukvak. Zijn belangstelling voor historie en techniek van het grafisch bedrijf bracht hem vervolgens in 1989 in contact met het Drukkerijmuseum in zijn woonplaats Etten-Leur. Voor dit museum, waaraan hij inmiddels als vrijwilliger verbonden was, realiseerde hij in 1992 de tentoonstelling Gedrukt in de marge, waarvoor hij ook de gelijknamige catalogus samenstelde. In hetzelfde jaar drukte hij voor het eerst eigen werk op zijn privé pers en hield daarmee De Thuis Pers ten doop.

Plezier in het maken van kleine geïllustreerde uitgaafjes stimuleerde in de daarop volgende jaren herhaaldelijk tot nieuwe initiatieven. Het tijdrovende handwerk bleek evenwel niet altijd goed te combineren met werk en gezinsleven. Als gevolg daarvan kon slechts een deel van de voornemens die hij koesterde worden waargemaakt. De laatste jaren kampte hij bovendien met gezondheidsproblemen. Hoewel serieus van aard lieten die zich niet als levensbedreigend aanzien. Ik had het daarom geregeld met Jan over nieuw werk, spoorde hem aan de zethaak weer eens ter hand te nemen. Hij reageerde daar enthousiast op, maar het ontbrak hem helaas aan de energie om aan die oproep gehoor te geven. Wel bleef hij zich interesseren voor het werk van collega-drukkers in de marge, voor typografie, de geschiedenis

van de boekdrukkunst, bleef hij genieten van de scheepvaartprenten, de Hollandse stadsgezichten, de stillevens en portretten die hij in de loop der jaren verzamelde. Lezen en kijken. Jan van Gijn is 54 jaar geworden.

Ferrie van Ramele

U.K. Fine Press Book Fair

Op 1 en 2 november 2003 wordt in Oxford de U.K. Fine Press Book Fair georganiseerd. In de Bonnefant (043-457 19 16) en de Avalon Pers (0172-518 519) hebben een tafel gereserveerd. Zij zijn bereid op zeer bescheiden schaal voor anderen drukwerk ter verkoop mee te nemen (uitsluitend Engelse teksten).

Hornbook: Themanummer 'BoekBehoudBericht'

Ieder jaar publiceert de Stichting Boekbehoud een themanummer in oktober. Dit nummer is nu gewijd aan het Hornbook-project. Door tal van auteurs wordt uitvoerig ingegaan op de achtergronden van dit bijzondere project. Ook de productie van het boek komt van A tot Z aan bod. Voor iedereen, zowel deelnemer als geïnteresseerde, die alles over het Hornbook op een rijtje wil hebben is het *BoekBehoudBericht*-Themanummer dan ook een *must!*

Als u in het bezit wilt komen van dit themanummer dient u € 6,60 over te schrijven op Postbankrekening 5965181 t.n.v. Stichting Boekbehoud, Aragon 20, 3831 EV Leusden, o.v.v. 'Stuur Themanummer BBB' Het wordt u dan toegestuurd. Vermeld wel duidelijk uw postadres op de overschrijvingskaart, met name bij bankoverschrijvingen wil dat nog wel eens misgaan. Voor degenen die het (nog) niet weten: Stichting Boekbehoud werd in 1989 opgericht met als doel een bijdrage te leveren aan het behoud van het boek als cultuurdrager, in het bijzonder met betrekking tot het handboekbinden. Dat ook margedrukkers zich thuis kunnen voelen bij *Boekbehoud* is wel gebleken. Diverse drukkers werden reeds donateur en ook tijdens het Hornbook-project bleken waardevolle uitwisselingen tussen drukkers en binders plaats te vinden. Het vaktijdschrift *BoekBehoudBericht* (BBB) publiceert regelmatig artikelen over alle mogelijke bindwijzen. Deze kunnen ook door drukkers gebruikt worden om hun werk in soms verrassende jasjes te kleden. Samenwerking tussen een drukker en binder komt soms op

ad-hoc basis tot stand, maar er kan natuurlijk ook een goede, blijvende samenwerking, uit ontstaan. Drukkers die zelf wat meer bindervaring willen opdoen kunnen via de in BBB vermelde cursusgevers aan de slag.

Als donateur van de stichting Boekbehoud ontvang je dit tijdschrift en blijf je op de hoogte van de laatste ontwikkelingen op boekbindgebied, maar ook op andere relevante terreinen. Voor een impressie van de door Boekbehoud ontwikkelde activiteiten kunt u ook eens kijken op de site www.boekbehoud.nl. Als donateur ontvang

je voor € 19 per jaar 5 keer het vaktijdschrift *BoekBehoudBericht*, verder korting op deelname aan de diverse excursies, korting op de aanschaf van de serie *Het Boek Uitvergroot* (reeds 3 delen verschenen) en heb je de mogelijkheid deel te nemen aan de examens voor Vakbekwaam Handboekbinder.

Verdere informatie over het donateurschap: via de site (zie boven) of het secretariaat: Ed Elzenga, Aragon 20, 3831 EV Leusden, tel. 033-495 21 91, e-mail: boekbehoud@hotmail.com.

Hornbook op het web

Ook op internet wordt het Hornbook c.a. inmiddels gesignaleerd. Kijk bijvoorbeeld op www.cultuurwijzer.nl, klik op thema *Gedrukt* (in: *lees verder*), klik op het zesde bolletje in de rechter kolom (*Margedrukwerk: het Hornbookproject*) en kom bij het *Hornbook* uit. Klik daarna op het woord *artikel* in de voorlaatste regel en lees meer over het fenomeen *Hornbook*.

Gerard Post van der Molen

Nieuwsgierig?

Veel margedrukkers produceren ieder jaar een kerst- of nieuwjaarskaart. Ik doe dit ook al veel jaren. Niet altijd even geslaagd, niet altijd even mooi, maar vaak wel inhakend op actuele, politieke gebeurtenissen. Omdat ik nogal nieuwsgierig ben stuur ik dan mijn kaart naar de mij bekende margedrukkers. Niet alleen om hen mijn welgemeende beste wensen voor het komende jaar te zenden, maar ook in de hoop, dat ik een kaart van hen terugkrijg... Dan zie je tenminste meteen wat anderen produceren...

Ook zo nieuwsgierig? Welnu, dat moet op een eenvoudige manier te regelen zijn. Vandaar mijn voorstel: Alle nieuwsgierigen die zelf een kerst- of nieuwjaarskaart drukken sturen mij hun adres op. Dan komt er een lijst van 'nieuwsgierigen' die benieuwd zijn naar de producten van anderen. De lijst om mee te doen staat open tot veertien dagen na verschijnen van deze Nieuwsbrief.

Ik verzamel de adressen en geef ze per post of e-mail aan je door. Je deelname verplicht je tot het zenden van een kaart aan alle adressen. Zo stuur je misschien wel wat meer kaarten weg, je krijgt er dan ook vaak heel bijzondere, mooie, geestige kaarten voor terug is mijn ervaring.

Goed idee? Stuur je adres naar Kees Baart, Leeghwaterstraat 44, 2132 ST Hoofddorp of stuur een e-mail naar: keesbaart@freeler.nl.

Ik ben nu al nieuwsgierig...

Kees

Veiling atelier Emile Puettmann deel 2

Bij Bubb Kuyper Veilingen in Haarlem zal een tweede deel van het werkatelier van de graficus Emile Puettmann worden geveild. De veiling omvat onder andere een bok Mercator (6-24 pt. mager, normaal, cursief), houten en koperen lijnen, houten letters waaronder zeer grote (35 cm), vele clichés op thema, meerdere kasten ornamenten – vooral Franse maar ook Hollandse – en een groot aantal initialen vooral uit het begin van de 20e eeuw.

Bijzondere stukken zijn drukkersmerken uit de 18e en 19e eeuw, antieke initialen met bijbelse voorstellingen, antieke clichés met afbeeldingen van fabels en sprookjes en antieke houten lijnornamenten.

De veiling zal plaats hebben van 25–28 november 2003. De kijkdagen zijn van 20–23 november, van 10.00 tot 16.00 uur.

Meer informatie kunt u verkrijgen bij Bubb Kuyper Veilingen, Jansweg 39, 2011 KM Haarlem, telefoon 023–532 39 86, en op www.bubbkuyper.com.

Boekenpost

Janneke van der Veer heeft voor het komende nummer (68) van Boekenpost, dat in oktober verschijnt, een artikel geschreven over Elze ter Harkel ('De Vier Seizoenen'). In nummer 69 zal zij over Silvia Zwaaneveldt ('De Baaierd') schrijven.

Mocht je ook geïnteresseerd zijn in een artikel over jouw pers of wil je eigen werk gerecenseerd hebben door Janneke, dan kun je haar bellen (0570–629 343), schrijven en/of een recensie-exemplaar sturen: Janneke van der Veer, Oerdijk 1-C, 7433 AE Schalkhaar. Je kunt haar ook per e-mail bereiken: j.vanderveer@wxs.nl

Plantin Genootschap

Het Genootschap legt zich toe op de verbetering van het esthetische peil van de typografie en de grafische kennis in het algemeen. De cursussen die het daartoe op zaterdag organiseert richten zich tot iedereen die actief is of wil worden binnen het brede spectrum van de grafische communicatie, maar in het bijzonder tot de grafische vormgevers, typografen, dtp- en pre-pressmedewerkers, communicatieverantwoordelijken en uitgevers. Op 20 september start een nieuwe cursuscyclus 2003–2005. Onder de vele docenten herkennen we Frank E. Blokland, Sjaak C. Hubregtse, Chris H. Vermaas, Gerard Unger en Jan Middendorp.

Folder op aanvraag bij Martijn van Groningen, administratief secretaris.

Plantin Genootschap vzw, Hoger Instituut voor Grafische kunsten, Museum Plantin-Moretus, Vrijdagmarkt 22, 2000 Antwerpen, tel. +32 (03) 2211468, www.plantingenootschap.be

Boekbespreking

Fine Printing and Private Presses

Roderick Cave was, met Thomas Rae, de eerste redacteur van *Private Press Books*, de Engelse bibliografie van de Private Libraries Association die nu nog verschijnt onder redactie van David Chambers en Paul W. Nash. Hij is de auteur van *The Private Press* (London, Faber, 1971), een boek dat jarenlang het standaardwerk over de twintigste eeuwse 'private press' was; de tweede edition uit 1983 (New York & London, Bowker) is uitgebreider zonder de eerdere tekst te herzien. In 1972 verliet Cave de School of Librarianship in Loughborough en werkte enkele jaren in West Indië, waar hij het speelse ornament 'Calypso' voor zijn eigen pers ontwierp. Een volgende betrekking voerde hem naar Nieuw Zeeland, tot hij in 1993 weer naar Engeland terugkeerde.

Een aantal van de artikelen die hij in de verschillende standplaatsen heeft geschreven over aspecten van de boekproductie en over vele 'private presses' zijn nu gebundeld onder de titel *Fine Printing and Private Presses*. Gedrukt op (te) zwaar papier, geïllustreerd met vele (grijze) afbeeldingen (waarvan er een op de kop staat), met een onbeholpen gekalligrafeerde titel van Alan Bartram, maar wel gebonden in linnen. Sommige artikelen zijn voor ons gemakkelijk terug te vinden in *The Private Library of Matrix*, andere komen uit minder toegankelijk buitenlandse tijdschriften of zijn niet eerder gepubliceerd. Elk artikel heeft een korte nieuwe inleiding, soms ook een naschrift; de aantekeningen zijn achterin gebundeld. Hoewel de auteur hier en daar zijn werk heeft herzien, heeft hij niet de moeite genomen om de vele opvallende onnauwkeurigheden eruit te halen. Het valt een bibliograaf niet te vergeven dat hij boektitels onjuist weergeeft, waarvan dit slechts enkele voorbeelden zijn: *Cogs* (= *Cogs in Transition*); *Sicilian Memories* (= *A Sicilian Memory*); *Whirligig* (= *The Whirligig*).

Wie evenwel informatie, vaak uit de eerste hand, zoekt over bijvoorbeeld Ralph Chubb – illustrator, Morris Cox – inventief kleurendrukker, Roy Lewis – een ware amateur, Count Potocki – de koning van Polen, en vele anderen, zal het boek met genoegen lezen.

Hans van Eijk

Vraag en aanbod

Miniatuurboeken gevraagd

Catharijne Press Miniature Books geeft niet alleen miniatuurboeken uit, maar heeft ook een verzendantiquariaat gespecialiseerd in miniatuurboeken. Welke margedrukker heeft nog kleine boekjes liggen om over te nemen? (Bij voorkeur kleiner dan 76×76 mm, maar we willen eventueel ook kijken naar boeken tot 100×100 mm.)

Catharijne Press Miniature Books, Trijnie Duut & Gerjan Heij, tel. 026-327 31 27, fax 026-327 31 26, email catharijnepress@tiscali.nl

Verkoop – wegens inkrimping hobbydrukkerij

Zaterdag 25 en zondag 26 oktober, van 10.00 tot 17.00 uur. Handletter, waaronder veel bijzondere soorten, bokje met 14 kasten en laadjes, holwit en regletten, numeroteurs, proefpersjes (rollers), hoogtemeter, hefboomsnijmachine, grafische boeken enz. enz.

Hobbydrukkerij Ampersand, Bar Zandbergen, Nieuwe Vaart 12, 8426 RA Appelscha, tel. 0516-433 809, e-mail: ampersand-z@hetnet.nl

Korrex aangeboden...

Korrex Proefpers – Graftix – al grotendeels schoongemaakt en verder goed in orde. Zo spoedig mogelijk af te halen, gratis! Nicole van der Schaaf: 033-433 73 19, artprom@wxs.nl.

...Handdegel gezocht

Gezocht: klein handdrukkersje of tafelmodel handdegel, goed werkend. Tegen redelijke prijs.

Nicole van der Schaaf: 033-433 73 19, artprom@wxs.nl.

Proefpersje e.d.

Al geruime tijd heb ik een proefpersje, in goede staat, ik denk zo'n honderd jaar oud (ooit overgenomen van een oom die met zijn drukkerij stopte) en anderhalve letterkast uit de jaren 40 (Helvetica/Univ. en iets gothisch) staan in een oude werkplaats die nu al jaren niet meer gebruikt wordt. Deze werkplaats wordt binnenkort afgebroken en graag zou ik zien dat deze materialen goed terecht komen. Behalve de transportkosten, want het geheel staat in Noord Brabant, zouden we even moeten kijken wat jullie ervoor (kunnen/willen) uitgeven.

Loes Schepens, Eindeloos, grafisch ontwerpen en illustreren, Spijkermakersstraat 154, 2512 ET Den Haag, Vivienne Van Leeuwen: 070-388 20 87, Loes Schepens: 070-388 20 97, <http://www.eindeloos.com>

Letters, Engelse hoogte

Aangeboden: diverse kasten met monotype-letters van Engelse hoogte voor de prijs van het lood. De aangeboden letters zijn in hoofdzaak: diverse Times en Times Roman en Times New Roman; Spartan nr.1, 2, 3 en 4; Grot.; Univers; spaties, lijnen en stippellijnen, golfjes; Bodoni. Daarnaast is er een lijst op aanvraag.

Verder: kerstnummers Drukkersweekblad jaartallen: 1951, 1955, 1959, 1961, 1964, 1967, 1972 en 1973.

Eveneens enkele drukramen van persen die ik niet bezit, waar iemand anders mogelijk plezier van kan hebben: 1× Wood & co, London, 3-3-8 (vermoedelijk inch-maten); 1× A.J. Esson, London buitenmaat 8×11 inch (20,3×27,9 cm), binnenmaat 6×9 inch (15,2×27,9 cm); 4× 'U.B.' 20×27,7 cm buitenmaat en 15,9×23,7 cm. binnenmaat; 1× 22,8×15,5 cm/19,7×12,7 cm; en 1× 39,2×28,8 cm/34,6×24 cm.

Mail mij: reina.de.weijs@zonnet.nl, of schrijf Staringlaan 8, 3818 RN te Amersfoort.

Letters divers

Ik moet verhuizen en heb veel loodletters in leuke doosjes en een Kingsley zet-apparaatje. Graag iemand die het gebruiken kan, zo mogelijk tegen de loodprijs of evt. ruil. Zonde om naar de ijzerboer te brengen vind ik.

Mijn tel is 020-4976768, ik woon in Zwanenburg (tussen A'dam en Haarlem).

Truus Schipper

Diverse apparatuur

Aangeboden tegen elk aannemelijk bod:

- gietijzeren snijmachine, snijbreedte 50 cm
- boekenpers, ongeveer 30-50 cm (ongeveer 150 kilo)
- ronde hoeken snijmachientje.

Te bevragen bij Rob Visser, tel. 06-517 83819 (te Groningen)

Letter en veel meer

Lettertypes in diverse corpsen: Egmond, Gill, Nobel, Times, Forelle, Koch, Römisch; divers wit en interlijnen, koperen lijnen, complete oude zetsels, cliché's enz.; antieke bordschaar 53 cm; moderne bordschaar Ideal 53 cm; handstansmachine met diverse (enveloppen) stanzen; twee ril/postzegelperforatie-machientjes handbediend; lege zetbokken en kasten waaronder twee antieke matrixbokken uit Chicago; dresseertafel 85 cm×65 cm; hele partij inkten. Alles tegen elk aannemelijk bod.

Jos Deenen, Parkstraat 33, 5911 EM Venlo, Tel.: 077-351 08 71/06-23108175

Boekenpers

Prachtige boekenpers formaat 50×60cm, € 300,- te bevragen bij Stichting Lettergieten te Westzaan. (op donderdag 9.00 tussen 15.00 uur, 075-628 57 53)

Gevraagd

Tien galeien, een letterbok en grote stukken opvulwit. Letters: Nobel mager 16, 20, 24 en groter, Nobel 12, 16, 20, en groter, Nobel vet 28, 36 en groter, Nobel open kapitaal; Garamont cursief 16.

De Klapproos /Marja Scholtens, Delft, tel. 015-212 05 82

Van de Werkgroep Techniek & Informatie

Rollenactie 2003

De rollenactie was succesvol. De directie van AKB Longs heeft daarom besloten ook aan deze actie weer het maximale percentage van 17,5% korting toe te kennen. Tijdens de jaarvergadering in de Pieterskerk worden de resultaten bij het verslag van de werkgroep meedeeld.

AKB Longs op de Boekkunstbeurs

Dit jaar zal AKB Longs deelnemen aan de Boekkunstbeurs met een uitgebreid programma voor margedrukkers, met aantrekkelijke beurskortingen voor materialen en gereedschappen die voor margedrukkers interessant zijn.

Derde inventarisatie

De invoer in de database is gestart. Hoewel nu van ruim 150 margedrukkers de gegevens bekend zijn, blijken er nog margedrukkers te zijn die niet gereageerd hebben op het verzoek om hun gegevens bij te werken of die nog helemaal niet in de databank voorkomen (er zijn dus meer dan 150 margedrukkers actief). Via de website kun je kijken of en hoe je momenteel (volgens de gegevens van de tweede inventarisatie) nog in de database voorkomt. Hoewel feitelijk deze derde inventarisatie afgesloten is, zijn er nog mogelijkheden om gegevens in te voeren en dus de huidige stand van zaken bij jou zelf te actualiseren. Mocht je nog niet (of nog nooit) gereageerd te hebben, dan hopen we dat je dit alsnog zou willen doen. Stuur eventuele aanvullende gegevens naar Arnold van Kessel, Lindengracht 3, 1015 KB Amsterdam. Voor informatie: Gerard Post van der Molen, 071-513 00 81. In de vierde Teylers-lezing zal onder de titel: *De loden letter behouden* (zondag 26 oktober, 13.30 uur, Teylers Museum, Spaarne 16, Haarlem, 023-531 90 10, www.teylersmuseum.nl) ingegaan worden op de eerste resultaten van de inventarisatie en op die van een recent uitgevoerde enquête onder een 25-tal grafische musea in ons land.

Reparaties

De vakanties zijn voorbij en Chris en Tjitze zijn weer terug. Het ‘technisch netwerk’ is weer volop aan de slag om alle reparatiemeldingen te voltooiën. Mocht je iets gerepareerd willen hebben, dan kun je contact opnemen met Gerard Post van der Molen, 071-513 00 81.

MIAT beslommeringen

Onze werkgroep is nu zo’n jaartje op gang, en de eerste resultaten worden zichtbaar in het museum. Een ijzeren handpers is door ons laatst verplaatst naar een ander plekje. Nu moet je weten dat de twee bovenste verdiepingen chronologisch gerangschikt zijn. Het alleroudste krijg je eerst te zien, en je eindigt in computers, tv-camera’s en ander zeer recent afgedankt spul.

Dat verplaatsen hadden we wel aangekondigd, maar de ingelanden van het MIAT zijn op dit moment meer met hun gedachten bij ‘textiel’. De etage waar een werkende textiel fabriek staat – als er voldoende vrijwilligers zijn om de machines in bedrijf te stellen – die verdieping gaat dit jaar op de schop. Een heus ontwerp is er gemaakt, om een en ander in een verantwoord didactisch jasje te steken. Er is daarvoor heel wat subsidie versierd, en dat budget moet dit jaar worden opgemaakt. Soms is dat wat lastig. Want sommige dingen gaan soms wat langzaam. Om een plekje te maken waar de gietmachines rustig kunnen staan – buiten de loop, om kleptomanie van bezoekers te voorkomen – moet de ‘loop’ rond de typografische machinerie op de 4e etage worden veranderd. Een gat geboord in de gipsen afscheiding, een aantal antieke trommelwasmachines verplaatst. In de opslag ligt een oude deur, die kan in de nieuwe opening om de entree tot de drukkerij extra spannend te maken. Maar zoals u begrijpt, dat duurt nog wel even.

Net als de aansluiting van de FAG-proefpers aan de electriciteit. Het inktwerk van die pers staat nog steeds stil, al is-ie nu al zes maanden schoon opgeleverd. Vlak daarnaast staat onze Heidelberg Original Degel, maar die heeft nu wel toevoer van electronen, en kan dus wel draaien. Tot groot vermaak van Richard, een gepensioneerd drukker en kunstenaar die dat tot zijn persoonlijk speeltje heeft gemaakt. Er staan nog ‘wat’ persen en ander materiaal in de opslag die het MIAT her en der in Gent heeft. En aangezien de gemeente onvoldoende geld heeft voor onderhoud aan die panden... Bijgevolg hebben de machines daar veel te lijden. Niet bepaald iets voor een teer typografenhart. Op vele plaatsen komt het dak naar beneden, en de elektrische installatie, die rot ondertussen weg. Steeds meer lampen weigeren dienst. In het sleutelkastje nabij de personeelskantine hingen wat sleutels, die we

konden lenen om op ons gemak te struinen tussen alle roest en narigheid. Die liggen nu bij Wim, onze 'chef', men wil het risico niet meer nemen. Mocht je iets overkomen daar, dan kon het wel eens lang duren... voor je gevonden werd. Dat kan dus verder enkel onder toezicht, helm op en zoeklampen mee. Want sommige plaatsen zijn bijzonder donker.

Er staan nog een paar prachtige persen. Een daarvan is een steendruk/offset-pers. Kompleet met veel rollen, maar vooral groot, erg groot. In Turnhout in het speelkaartenmuseum kan je daarvan een soortgelijk exemplaar bewonderen, in heel wat glorieuzer omstandigheden. In een ander hoekje staan nog twee cilinderpersen merk 'Bonte', een bekend handelaar in drukkerijmachines uit Brussel; tijdens vorige expedities zijn we daaraan voorbij gegaan.

We zijn nog steeds op zoek naar onderdelen van de ijzeren handpersen op het MIAT. We hebben frames genoeg, maar die waren uit elkaar gehaald, en essentiële onderdelen zijn bij de diverse verhuizingen wat verweesd geraakt. Het is niet onmogelijk dat daarvan nog wat boven water komt. Duim maar voor ons.

De Jullien-stopcilinder vordert goed. Wat er af kon, is er nu wel af, en ligt nu schoongemaakt naast de onttakelde machine. Nu is het frame aan de beurt, en de locomotief met daarop het fundament. Alles overdekt met een zwarte brei van oude olie en roest en stof en inkt. Troep, die weliswaar met chemische middelen aan te pakken is, maar dan kan ik daarna de vloer nooit meer schoonkrijgen. Ideaal zou een grote koperen bak zijn, met een opstaand randje. Waarmee in Turnhout alle machines zijn uitgerust. Maar voor het MIAT daar budget voor kan vrijmaken, is het 2006 of later. Een plastic bedzeiltje zou kunnen maar hoe krijg je dat onder een dik 1000 kilo zwaar, totaal onhandelbaar frame?

Om te voorkomen dat de smerigheid die van de pers komt, in het tapijt verderop terecht komt, zit er weinig anders op dan tijdelijk een tent rondom de pers te plaatsen van houten latten en plastic. Een woest idee, 't zal nog wel even duren voor dat voor elkaar is... Tot die tijd staat het even stil bij deze pers.

John Cornelisse

Op het web heeft John een heus Dagboek (zie www.drukwerkkindemarge.nl, in het forum onder 'aankondigingen'). Over de Jullien kunnen we daar nog verder lezen:

27 AUGUSTUS Het was gister al bijna vijf uur, toen ik in het MIAT aankwam. Zes uur is sluitingstijd. Genoeg tijd om de verbindingstang weer op de wagen te monteren, en de andere eraf te halen. Goed, daarna kan m'n overall weer in de was. Er is nog maar weinig personeel aanwezig. Ik ga op zoek naar Wim de voorman, maar ik had beter kunnen weten, die is meestal tegen vieren al naar huis. Met al dat mooie weer hanteren veel een tropenrooster. Er zijn wat andere collega's. Ik blijf wat praten, gezellig. Zo blijkt al snel zes uur, als het huis de deuren sluit, en we het pand verlaten moeten.

28 AUGUSTUS Om de onderdelen die ik gister mee terug nam, wat gemakkelijker schoon te maken, heb ik vandaag een lange bloembak gekocht. Toch maar bij de Gamma. De brug bij Sluiskil was dicht... Geen zin om 'n kwartier of meer te moeten wachten, ben ik langs het kanaal naar het centrum van Terneuzen gereden. Na een paar uur weken in het loog, spoelt alle smeer en vuil er daarna onder de kraan met enig poedelen zo weg. Daarna rest enkel nog wat nadrogen, en verborgen hoekjes nakijken, en schoon is kees.

Dat is heel wat beter dan een half uur schuren met 'n staalborstel. Waarom heb ik dit niet eerder gedaan? Zo groeit 't idee, ook het fundament van de Jullien af te nemen. Daar is wel een lier voor nodig, maar als ik hem geheel apart heb, kan ik ook veel beter dat ding schoonmaken. Eens kijken wat er zoal te hijsen is. Als het lukt, kan ik ook de wielen van de spoorbeweging in loog van vet ontdoen. 't zou ideaal zijn.

29 AUGUSTUS Het is zelfs koud op weg naar Gent. Het duurt even voor ik alle spullen bij elkaar heb om het fundament van de pers af te takelen. Het is nog even experimenteren hoe dat ding eraf te krijgen. De verrijdbare stalen stelling moet eerst aangepast, want de poten buigen onder het gewicht. En ongelukken, daaraan heb ik geen behoefte. Nog een extra balk gehaald. Die blijkt te lang voor de lift, en dus moet dat lange ding via de trap vijf etages hoog getild.

Uiteindelijk als de stelling recht boven het fundament is gereden, kan ik 't fundament omhoog tillen. Een beetje richten en passen, en dan hangt de gietijzeren plaat vrij in de lucht. Nu zijn de wielen vrij toegankelijk. De voorste as is in no time los. De wielen zitten echter stevig verbonden aan de as, niet te tillen, zeker niet alleen. Dat valt wel tegen. Maar dat had ik wel kunnen weten.

Alles is even zwaar en stevig uitgevoerd aan deze machine. Onverslijtbaar, maar bepaald ongezonder voor je rug.

Gelukkig is Wim – de voorman – bereid even naar de pers te komen kijken. Hoe verder? We besluiten het fundament op een pallet te leggen. Zo ook het eerste paar wielen met tandrad.

Eindelijk kan ik op m'n gemak overal bij. Maar dat komt de volgende keer.

Op de resten van de pers staat 'n klein bordje: 'in restauratie'. Kompleet overbodig.

30 AUGUSTUS Misschien ga ik ook nog even naar de Jullien. Foto's maken. Het is best heftig daar. Een totaal onttakelde pers, onderdelen overal rondom. 'n takelstelling. Kortom georganiseerde chaos, midden in de tentoonstellingsruimte van het museum.

1 SEPTEMBER De pers op het MIAT is nog niet schoon. Ook vandaag weer danig gepoetst, en de trekstang voor de spoorbeweging is al een heel eind. Zo ook de as met wielen, enkel moet ik nog een oplossing vinden voor het tandwiel in het mid-

den. Mijn boortol past daar niet zo goed. Daar doe ik het meeste mee. Het geheel is weer te groot om het onder te dompelen in loog. Dus 't is de staalborstel. Maar wat een troep komt eraf...

11 SEPTEMBER Vandaag nog de cylinder en het fundament gepolijst van de Julien-pers. Als je eenmaal weet waar alle gereedschap ligt... Het is er wel...

Ondertussen schiet het karwei lekker op, maar er zijn plaatsen waar wat moeizaam bij te komen is. Thuis kan ik direkt in bad. Het kost me nog wel een paar middagen, voor ik weer aan opbouwen kan gaan denken.

Ondertussen is er 'n soort van afrastering gemaakt, in de hoop dat de gasten van alle onderdelen afblijven.

15 SEPTEMBER Een poster van de komende margemarkt in Leiden gebracht naar het MIAT. In het postvakje van Guido. Zodat er ook daar kond wordt gedaan van de activiteiten van Drukwerk in de Marge.

John Cornelisse

Nieuwe uitgaven

Bert van Selm-lezing

Op 2 september jl. heeft Piet Verkruijsse op aanstekelijke wijze de twaalfde Bert van Selm-lezing uitgesproken onder de titel *Plaatjes Kijken*. Het was een visueel 'mediagebeuren' waarin hij aantoonde dat een boekarcheoloog niet alleen de gebruikelijke aandacht moet hebben voor de geheimen die verborgen zitten achter goede en verkeerde toepassing van custoden, katernsignaturen, paginanummers, marginalia en ander fraais in oude boeken, maar ook heel goed moet kijken naar het verborgen leven achter de plaatjes.

Door de plaatjes goed te bekijken en deze nauwgezet te vergelijken met die in andere edities en andere exemplaren van dezelfde editie, kun je zicht krijgen op de stress en spanningen die onze drukkende voorouders beleefden in het ook toen al vaak chaotische drukproces met deadlines, eigenzinnige auteurs, plaat- en boekdrukkers en ander volk dat betrokken was bij de vervaardiging van het boek. In zijn betoog legde hij de miscommunicatie tussen boek- en plaatdrukkers bloot. Zo wees hij op bizarre zetfouten, verwisselde koperplaten, zoekgeraakte platen, fantoombeelden onder illustraties, bizarre vlakvullingen en ander schoons. De lezing inspireerde de luisteraar tot onmiddellijke aanschaf van oude boeken om al die buitenisigheden zélf op te gaan sporen.

Zoals gebruikelijk verscheen direct na de lezing ook dit betoog in druk. Deze uitgave mag en kan gewoon niet ontbreken in de collectie van elke geïnteresseerde in boek- en drukgeschiedenis. De onorthodoxe uitvoering van deze uitgave doet de boekarcheoloog overigens alert worden: tekst en illustraties zijn in twee afzonderlijke boekjes opgenomen en zodanig samengevoegd in één band (ingenaaid), dat je

beide gelijktijdig kunt raadplegen (28 resp. 20 pp., 20 illustraties, gedrukt door Mostert & Van Onderen te Leiden, vormgeving en afwerking De Ammoniet). Bij de verkoop liep het meteen storm, maar als je snel bent kun je (misschien) nog in het bezit komen van een exemplaar door overmaking van (slechts) € 10,25 (of een veelvoud daarvan bij meer exemplaren) op postrekening 3881447 van de Stichting Neerlandistiek Leiden, Postbus 9515, 2300 RA Leiden, of bij bestelling vanuit het buitenland, door toezending van een Eurocheque, o.v.v. 'Van Selm 12'. Een exemplaar word je dan zo spoedig mogelijk toegestuurd.

Voor de echte liefhebber (verzamelaar): er zijn nog wat exemplaren verkrijgbaar van de eerdere lezingen. Informatie: Berry Dongelmans, tel. 071-527 21 09.

Gerard Post van der Molen

Triona Pers

Jos Rietveld, *Spijbelweer*, 2003, 1e druk, 8 pag. tekening 24×11 cm. Cahiersteek, oplage 88, hoogdruk € 6,- excl. verzendkosten.

Rogel Dias, *Krijgen & geven*, 2003, 1e druk, 16 pag. 10×7 cm. Cahiersteek, oplage 150, hoogdruk € 3,- excl. verzendkosten.

Noah's Ark, Ark reeks nr. 8, 2003, 16 pag. 24,5×17,5 cm. Cahiersteek, oplage 70, hoogdruk, € 13,50 exclusief verzendkosten.

Triona Pers, Havenstraat 2, 9973 PL Houwerzijl, tel. 0595-5772 47, email dronner@freeler.nl

Het Paard Zonder Staart

Bij Ogentroost verscheen 'Het Paard Zonder Staart', een grappig kinderboekje geschreven door Harry Molendijk waarin een paard met een prachtige staart en een kale boer de hoofdrollen spelen. Uiteindelijk komt alles goed – en zo hoort het ook. Binnenwerk rijkelijk geïllustreerd met pentekeningen van Wolfram Marsman, omslag met een lino gesneden door Jan Molendijk. Een ideaal kado voor uw kinderen of kleinkinderen, om zelf te lezen of voor te lezen. De opbrengst is bestemd voor het project 'Helikoptertransport couveusekinderen: van A naar Beter'. Op www.ogentroost.com vindt u de achtergronden en ontstaansgeschiedenis.

16 pagina's, cahiersteek, oplage 100 + IV genummerde exemplaren. Het boekje kost 13 euro + 1,50 verzendkosten. Te bestellen via jan@ogentroost.com en uiteraard te koop op de BoekKunstBeurs.

De Buitenkant

Mathieu Lommen, John A. Lane e.a., *Bram de Does, Letterontwerper & typograaf/Typographer & type designer*. ISBN 9076452911, € 75,-, 256 pag., 16,5×24,6 cm.

Rijk geïllustreerd in vier kleuren, genaaid gebonden, vormgeving Marie-Cécile Noordzij

Slibreeks

Arjen Duinker, *De zon*. Slibreeks groot 105, 2003, 39 pag. 19×13,5 cm. Ingebonden, oplage 750, offset € 9,- excl. verzendkosten, ISBN 90 6354109 0

St. Kunstuitleen Zeeland, Balans 17, 4331 BL Middelburg. tel. 0118/611443, email slib@kunstuitleenzeeland.nl

De Klapproos

Alfabet, 26 handgedrukte prenten. Elke letter is in beeld gebracht met behulp van houten biljetletters, koperen lijn en letters uit de onderkast, die representatief zijn voor het letterbezit van de Klapproos. De kleurverdeling is helderrood voor de houten biljetletters en koperen lijn, zwart voor de onderkastletters. De prenten liggen in een zwarte linnen map met als sluiting rood lint. Het gebruikte papier is Zerkall Bütten 145 grams, formaat 30×30 cm, oplage 10, prijs 450 euro.

Agenda

Beurs voor Kleine Uitgevers

Op zondag 14 december vindt in Paradiso te Amsterdam, Weteringschans 6-8, de 26e editie van de Beurs van Kleine Uitgevers plaats, van 13.00 tot 17.00 uur. De toegangsprijs bedraagt € 1,50. Zie ook www.paradiso.nl

Galerie Langewaal

Dick Berendes – typografiek exposeert bij Galerie Langewaal op Texel, samen met Marian Smit (papieren objecten) en Agnete Simoni Mortensen (beschreven bladen). Adres: Langewaal 2, 1793 AJ De Waal (vlakbij Den Burg), tel. 0222–313 271. Open dinsdag tot en met zaterdag van 11.00 tot 17.00 uur.

Museum Meermanno

Onder de titel *Frans de Jong, een drukker uit Amsterdam* toont Museum Meermanno grafiek van Frans de Jong uit eigen bezit, maar ook een groot aantal drukken uit het bezit van de kunstenaar die in oplage zijn gemaakt. Deze worden voor deze gelegenheid te koop aangeboden, waarbij de opbrengst ten goede komt aan de Frans de Jong Prijs. Ook schenkt Frans de Jong een omvangrijke collectie prenten aan het museum.

Van 5 juli t/m 12 oktober, Prinsessegracht 30, 2514 AP Den Haag, tel. 070-3462700, dinsdag t/m vrijdag 11.00-17.00 uur, zaterdag en zondag van 12.00-17.00 uur.

Grafisch Museum Groningen

Nog tot 5 oktober: Werkman Goes West, Amerikaanse affiche- en biljetdruk van drukkerij HATCH PRINT (met o.a. affiches voor Elvis).

Van 11 oktober t/m 4 januari: Het boek van Trijntje Soldaats en het boek van Minne Koning, presentatie van de cassette met de boeken (herzien en vertaald) door Carola Rombouts en Coos Dieters. Expositie van losse linsneden die als illustraties voor die boeken zijn gemaakt.

Grafisch Museum Groningen, Rabenhauptstraat 65, Groningen, dinsdag t/m zondag 13.00-17.00 uur.

Halverwege oktober ontvangt u de jaarlijkse acceptgiro voor de contributie, en de toegangskaart voor de Boekkunstbeurs op 22 en 23 november.

Het omslag van dit nummer is gedrukt door Silvia Zwaaneveldt (*De Baaierd*), waarvoor hartelijk dank! In *Boekenpost* 69 (januari/februari 2004) zal Janneke van der Veer over Silvia schrijven.

Colofon

Deze nieuwsbrief is een uitgave van de Stichting Drukwerk in de Marge.

Voorzitter: Jan Keijser, Leidse Slootweg 4, 2481 KH Woubrugge, gkjeijser@cs.com

Secretaris: Jan Molendijk, Bronforel 2, 2318 MD Leiden, DidM@jmolendijk.com

Penningmeester: Frans den Breejen, Korte Vleerstraat 8, 2513 VM Den Haag, frans@denbreejen.nl

Nieuwe leden/adreswijzigingen graag doorgeven aan de penningmeester.

Nieuwsbrieven verschijnen 4 maal per jaar, halverwege de maanden maart, juni, september en december. Kopij voor de nieuwsbrief dient uiterlijk de eerste van de betreffende maand binnen te zijn.

Bijdragen liefst per email naar nieuwsbrief@boekproductie.nl, of per post naar Nieuwsbrief Stichting Drukwerk in de Marge, Herengracht 51, 1015 BC Amsterdam (op flop of op papier getypt, zo niet in elk geval duidelijk geschreven).

Redactie: Alex Barbaix, Lothar Mikleï, Sander Pinkse

ISSN 1382-1962